

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”

PATOLOGIILE EXCESULUI ÎN ABORDARE PASTORALĂ

rezumat

Îndrumător:
Arhim. Prof. Univ. Dr. Teofil (Cristian)
Tia

Doctorand:
Arhim. Siluan (Matei-Ștefan)
Șandor

Cluj-Napoca

2018

Cuvinte cheie: patimi, alcoholism, Botellón, dependență de internet, gastrimaghie, workaholism, bulimie sufletească, prevenție, agenți pastorali, intervenție multidisciplinară, program pastoral în Episcopia Spaniei și Portugaliei

Actualul context spiritual, marcat de puternice contradicții, generate de tendințele tot mai acute de secularizare, fac din sufletul omului un loc dominat de tot mai multă disperare, care devine în timp starea sa firească. Neputând trăi în acest firesc, creat de sine însuși, omul caută liniștea prin tot felul de surogate, care nu fac altceva decât să adâncească neantul deschis în sufletul lui. Schimbările astfel survenite, impun cu necesitate redescoperirea și revalorizarea resurselor pastorale, pe care Biserica le-a avut dintotdeauna și adaptarea lor la profilul patologic al omului de azi. Prin resursele aflate la îndemână, dar și cu unele noi, Biserica va putea gestiona astfel situații și circumstanțe inedite, particulare și totodată evolutive. Cu toate că instrumentele pastorale sunt parte din viața Bisericii, condițiile istorice, politice, economice etc. ale lumii de azi, le fac, de multe ori, neutilizabile, motiv pentru care este necesară o permanentă adaptare și personalizare a lor.

Pentru alegerea acestui subiect am avut în vedere, nevoia unei lucrări pe temă în literatura de specialitate românească, care este extrem de săracă în acest sens. Pe de o parte, în mod obiectiv, teza de doctorat „Patologiile excesului în abordare pastorală”, se dorește un demers științific care să răspundă nevoii de intervenție pastorală în recuperarea persoanelor care suferă de diferite dependențe. Pe de altă parte, la baza demersului stă și interesul personal născut din implicarea de-a lungul timpului în mai multe proiecte de prevenție și recuperare în domeniul dependenței.

Literatura de specialitate cunoaște o serie de volume atât din țară, cât și pe plan internațional, din mediul creștin în special. Publicațiile identificate sunt de un real folos și în abordarea pastorală a persoanelor dependente din spațiul ortodox. Totuși, se simte nevoia adaptării lor la modul de abordare al spiritualității răsăritene. Din această perspectivă, lucrarea va încerca să adapteze metodele pastorale, dar și să propună strategii noi de abordare a persoanelor afectate de această boală sufletească.

În elaborarea tezei am avut în vedere ducerea la îndeplinire a două obiective mari, care corespund celor două părți ale lucrării. Primul dintre acestea, este prezentarea și, implicit,

argumentarea necesității abordării pastorale în demersul terapeutic al dependenței. În acest sens accentul cade pe importanța elementului spiritual în toată patologia dependenței, de la îmbolnăvire la vindecare. Atât în spatele dependenței, cât și în procesul terapeutic este absolut necesară sesizarea prezenței elementului spiritual. Pentru partea a doua a tezei, cea practică, obiectivul este propunerea unui program pastoral de prevenție și recuperare pentru persoanele dependente din Episcopia Ortodoxă Română a Spaniei și Portugaliei, episcopie în care îmi desfășor în prezent activitatea și cu ale cărei provocări pastorale sunt familiarizat. Această propunere de program va putea fi adaptată și folosită și în alte spații, motiv pentru care consider că acest demers academic este un început pentru noi cercetări în zona tematică a Teologiei Pastorale.

După cum menționam mai sus, teza a fost gândită în două părți, una teoretică și una practică, pentru o înțelegere mai bună a problematicii dependenței. Scopul principal este însă concentrarea cercetării pe zona practică prin găsirea unor soluții pastorale viabile, cu posibilitatea de a fi aplicate în cât mai multe medii și locuri, cu toate că accentul cade pe Episcopia Ortodoxă Română a Spaniei și Portugaliei.

Partea I a lucrării se concentrează asupra aspectelor teoretice ale problematicii abordate, constituindu-se într-un suport pentru partea practică a lucrării.

În capitolul 1, *Adicția – încadrare conceptuală*, m-am oprit asupra patologiei dependenței în general, din perspectiva laică și spirituală, prezentând Ortodoxia ca artă a vindecării sufletești, în care persoana care tămăduiește este chiar Creatorul omului, însuși Dumnezeu, care a lăsat Bisericii Sale instrumentele necesare vindecării. Adicția reprezintă o consecință inevitabilă a singurătății existențiale care atârnă asupra făpturii umane, „o manifestare vizibilă a degradării spiritului uman, o formă de respingere a lui Dumnezeu, unde vulnerabilitatea față de atacurile demonice este extremă”¹. Este un adevăr dureros faptul că omul a ajuns să creadă că libertatea este puterea de a-ți crea propriile „paradisuri artificiale” folosindu-te de diverse tipuri de droguri. Dar nu se poate vorbi despre „libertatea omului de a se droga” nici de „dreptul la drog”, pentru că, folosirea drogului, de orice natură ar fi el, este de fapt o totală renunțare la libertate², cum, de

¹ Pr. Iulian NEGRU, Nicoleta AMARIEI, Floyd FRANTZ, *Pastorația Persoanelor Dependente de Alcool*, Basilica, București, 2012, p. 12.

² Vezi *Pontificio Consejo para la Pastoral de la Salud, Iglesia Droga y Toxicomanía*, p. 23.

altfel, nu se poate vorbi despre „libertatea patimii”, știind că patima înrobește și nu eliberează³. În acest context, Ortodoxia propune în principal o metodă terapeutică și o educație terapeutică, lucrarea preotului fiind în principal una terapeutică⁴. De aceea, păstorul de suflete are mare nevoie să ia în considerare că adicția afectează toate dimensiunile ființei umane – fizică, psihică, socială și duhovnicească, așa încât se poate observa că, la persoanele dependente, relația cu Dumnezeu este foarte grav afectată⁵.

Capitolul 2 este rezervat alcoolismului, ca reper în fenomenul dependenței, a cărui patologie se poate regăsi și în celelalte dependențe abordate pe parcursul lucrării. În această parte a lucrării am dorit să subliniez faptul că, în sufletul fiecărui om este sădită setea după Dumnezeu, care, dacă nu este lucrată prin apropierea de El, va aduce inevitabil o nemulțumire ființială, ce va fi alinată prin tot felul de „droguri”, fie ele legale sau ilegale. Pornind de la faptul că sufletul vrea „să-și iasă din sine”, dorință firească izvorâtă din dorul de Dumnezeu, am prezentat formele găsite de om pentru a trăi un surogat de „ieșire din sine”, și m-am oprit la consumul de alcool. Drumul pe care îl poate parcurge o persoană de la consumul experimental la cel compulsiv, este foarte rapid uneori, chiar dacă se poate prelungi până la o perioadă de 15 ani, trecând prin fazele de consum social, funcțional, uzual și apoi cel compulsiv. Studiile ne arată că persoana care a făcut de mai multe ori abuz de alcool, trece de o anumită graniță, ireversibilă, și singura lui recuperare o va reprezenta abstința totală.

Vorbind despre alcoolism, am arătat faptul că acesta are consecințe care se răsfrâng asupra întregii ființe umane, în toată complexitatea ei, cu efecte fiziologice (producând peste 60 de boli), neuro-psihice (modificări de comportamente și de personalitate), sociale (accidente, violență domestică, agresivitate, abuzuri de orice fel, promiscuitate, boli cu transmitere sexuală, etc), și spirituale (ruperea legăturii cu Dumnezeu, și adâncirea tot mai mult în păcat). Având în vedere aceste consecințe, se impun cu cea mai mare seriozitate măsuri de informare și prevenție, care să fie luate atât în spațiul public și privat, cât și în spațiul Bisericii (prin implicarea directă a preoților și parohiilor), precum și măsuri de recuperare (medicale, sociale, psihologice și pastorale), creându-se o colaborare între specialiști (medici, psihologi, sociologi, preoți), într-o echipă multidisciplinară care poate aduce recuperarea, acolo unde se mai poate.

³ Societatea Psihologilor Ortodocși „Sf Teofan Zăvorâtul” din Sankt Petersburg, *Lupta cu patimile. Metode ascetice și psihologice*, Sophia, București, 2015, pp. 13-15.

⁴ † Hierotheos VLACHOS, *Psihoterapia ortodoxă*, Sophia, București, 2001, p. 182.

⁵ Dependența este, mai mult decât o afecțiune a trupului, este boală spirituală, vezi în: *L'Osservatore Romano, edición en lengua español*, Madrid, 17 de agosto de 1986, p. 2.

Un aspect deloc de neglijat, pe care l-am prezentat pe parcursul capitolului, este faptul că cel mai vulnerabil segment de vârstă față de flagelul alcoolismului este cel al tinerilor, și am vorbit de fenomenul numit Botellón, un fenomen generat de tinerii din Spania, începând cu anii 1980, caracterizat prin întâlniri de grupuri de tineri, în zilele sfârșitului de săptămână, în diferite locuri, care socializează pe timpul nopții (orele 22.00-04.00), consumul de băuturi alcoolice fiind axa centrală a timpului petrecut. De menționat este faptul că, această formă de divertisment, este preluată de unii tinerii români care au plecat în Spania, și tinde să fie adusă și în România. Tocmai din acest motiv, măsurile de informare și prevenție trebuie să fie foarte minuțios pregătite, existând programe pe termen scurt și lung în acest sens.

Capitolul 3, *Alte tipuri de adicții*, abordează o serie de dependențe, cum ar fi: de tehnologii (internet și telefon mobil), tulburările de comportament alimentar, dependența de muncă și dependența de cumpărături. Noile tehnologii au beneficiile dar și riscurile lor. Poate că va fi nevoie de o perioadă de adaptare a noilor generații la aceste noi tehnologii, așa cum, de altfel, a fost nevoie de o adaptare a generațiilor la apariția aparatului de radio și a televizorului. Pe de o parte este firesc ca, necunoscând din experiență riscurile unei tehnologii să poți cădea într-o utilizare nepotrivită, mai ales atunci când utilizatorul nu are discernământul necesar sau a suferit sau suferă diferite traume interioare care îl fac să caute aceste tehnologii pe post de droguri. Tocmai de aceea, studiile specialiștilor, campaniile de informare și prevenție sunt extrem de importante, deoarece aduc la îndemâna noilor generații informații de specialitate ce pot ajuta la o utilizare echilibrată și benefică a acestor noi tehnologii. Tehnologia informației și comunicării este omniprezentă în viețile oamenilor. Ignorarea acestor tehnologii nu face altceva decât să crească riscul de a cădea în plasa multor pericole pe care le ridică acestea, dar, în același timp, este de subliniat și aspectul benefic, acela prin care utilizatorii responsabili ar putea beneficia de multe lucruri constructive pe care le propun aceste tehnologii. Responsabilitatea asumării acestor aspecte revine atât părinților și educatorilor, și nu în ultimul rând păstorilor duhovnicești, care au marea misiune de a feri turma încredințată lor de ispitele celui rău, ce pot intra în sufletele celor care sunt în contact cu aceste tehnologii.

Originea tulburărilor alimentare se găsește în latura nematerială a ființei umane. Aceste tulburări se nasc în suflet și se manifestă în trup, se somatizează și au repercusiuni asupra întregii făpturi umane. Mai mult, am putut desprinde foarte multe asemănări în ceea ce privește prezentarea tulburărilor de comportament alimentar făcută de specialiștii din domeniu (medici,

psihiatrii, psihologi, sociologi) cu cea făcută de Părinții Bisericii – cauze, manifestări, efecte, terapie. Pe măsură ce înaintăm în investigarea a tot mai multe adicții, ne putem da seama de faptul că indiferent de substanța sau comportamentul după care este denumită adicția, aceasta se comportă similar. Pornește de la neîmplinirea sufletului și, apoi, în funcție de factorii genetici, influența familiei și a mediului, persoana înclină spre o anumită substanță sau comportament, care este utilizată spre alinarea neîmplinirii sufletești. Așadar, dacă, adevărata cauză este neîmplinirea sufletului, respectiv neîmplinirea spirituală, atunci, putem înțelege că și vindecarea va trebui să urmeze același parcurs. Demersul va trebui pornit de la vindecarea sufletului prin refacerea comuniunii cu izvorul existenței noastre, cu Dumnezeu iubirii. Simptomatologia tulburărilor de comportament alimentar prezentată în acest capitol al lucrării, arată efectele care se transmit în suflet și trup, datorită ruperii omului de comuniunea cu Dumnezeu. Am considerat necesară prezentarea acestor aspecte (în unele locuri făcute în detaliu) pentru a fi înțelese consecințele ruperii comuniunii cu Dumnezeu transmise asupra tuturor părților constitutive a persoanei umane: bio-psiho-socială și spirituală, dar în același timp și pentru a sublinia necesitatea implicării unei echipe multidisciplinare în ceea ce privește actul terapeutic.

Ca orice adicție, și dependența de muncă are consecințe asupra tuturor aspectelor vieții umane, afectând partea psiho-fizică, socială, profesională și spirituală. Societatea seculară în care trăim cere o adaptare permanentă a celui care dorește să înțeleagă munca drept binecuvântare și mijloc necesar care ajută la întreținerea traiului zilnic precum și la sănătatea trupească și sufletească. Evoluția economică rapidă face ca unele organizații să încurajeze o abordare patologică a muncii, prin comportamente excesive, creând o adevărată cultură a eficienței în sensul patologic al cuvântului, ducând inevitabil la îmbolnăvirea sufletească și trupească a celor implicați în procesul muncii. Din păcate dependența de muncă a primit în multe medii conotație pozitivă, cu toate consecințele negative care își fac simțită prezența. Cel care dorește să muncească echilibrat are nevoie să înfrunte curentul lumii care nu mai ia în considerare laturile spirituale ale omului ci doar eficiența câștigurile financiare. Omul a ajuns să fie definit prin această perspectivă a eficienței. Modelele de prevenție și tratament propuse de literatura laică sunt similare celorlalte adicții, începând de la campaniile de informare, până la grupurile de sprijin, asociațiile de ajutor (Workaholics Anonymous) precum și consilierea și psihoterapia specifică. Păstorul de suflete are nevoie să cunoască bine funcționarea acestei adicții, pentru a nu face confuzie între munca făcută cu pasiune și excesul laboral. Va știi că cel care trăiește în

comuniune adevărată cu Dumnezeu știe să se raporteze corect asupra muncii, înțelegând felul de implicare necesar.

Dependența de bunurile materiale, înțeleasă din perspectiva patristică a arghirofiliei și pleonexiei, a intrat în firea omului după căderea lui în păcat, când puterile sufletești s-au îmbolnăvit și omul s-a orientat spre lumea aceasta. Deși ea, ca tulburare a fost menționată clinic prima dată într-un manual de psihiatrie, din anul 1915, trebuie să înțelegem că ea a fost descrisă cu mai bine de 1 mileniu și jumătate înainte de Sfinții Părinți ai Bisericii (Sfinții Ioan Casian, Evagrie Ponticul, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Ioan Scărarul și alții), descrierea lor fiind un adevărat manual de patologie. Dorim să precizăm un aspect deloc de ignorat al vremurilor în care trăim, ținând cont de numărul magazinelor dedicate vânzării obiectelor religioase care a crescut vertiginos (în România în anii de după revoluția din 1989). Putem găsi azi o sumedenie de magazine cu specific religios, atât tradiționale cât și on-line, precum și adevărate târguri de obiecte bisericesti, cu participare internațională, în care se oferă spre vânzare obiecte religioase de toate tipurile și de toate „mărcile”. Au început chiar să se dezvolte brand-uri religioase, care se fac cunoscute folosindu-se de adevărate strategii de marketing (cataloge, afișe, site-uri specializate), destinate prezentării obiectelor bisericesti, uneori făcând concurență, prin pregătire, design și condiții, site-urilor laice. S-ar putea crede că dacă o persoană cuprinsă de această adicție cumpără obiecte religioase nu ar fi stăpânită de patimă. Realitatea este alta însă. Chiar dacă cineva se orientează compulsiv spre cumpărarea de obiecte religioase, oricare ar fi acestea, prezentând simptomatologia acestei adicții, ea este tot patimă. Patima se vede din modalitatea de cumpărare și nu din natura obiectelor cumpărate, așa încât cel care este cuprins de cumpărarea compulsivă a obiectelor religioase are nevoie de aceeași recuperare ca și cei care cumpără obiecte nereligioase. Prezentarea consecințelor răsfrânte în viața omului de pe urma acestei patimi nu face altceva decât să arate necesitatea imperioasă de reconsiderare a valorilor din viața noastră.

Partea a II-a prezintă câteva metode practice, prin care Biserica se poate implica în prevenția și terapia persoanelor dependente. Biserica are o mare responsabilitate față de persoanele care suferă de boala dependenței, pentru că ea are menirea de a-l ajuta pe om să se elibereze de sub tirania păcatului și să intre în comuniune cu Dumnezeu cel Adevărat. Începând cu primul Său cuvânt ținut în Nazaret, Domnul Hristos a arătat că a venit să vestească eliberarea

din robia bolii și a morții⁶. În funcție de nevoile timpului, Biserica a răspuns mereu problemelor cu care s-a confruntat umanitatea, astfel că și în cazul dependențelor ea este chemată să contribuie la eliberarea celor bolnavi. Biserica are ca menire să lupte contra marginalizării celor dependenți, indiferent de vârstă, să îi ajute să se reintegreze în comunitate și să le redea, prin harul lui Hristos, plinirea trăirii cu Dumnezeu. În acest sens, Biserica are mare nevoie să creeze structuri educative adecvate care să contribuie la transmiterea mesajului lui Hristos și să ajute, prin diferite programe, persoanele vulnerabile la dependențe sau pe cele care deja au ajuns să fie prinse în ciclul dependențelor (indiferent de care ar fi vorba).

Ultimul capitol, al cincilea, încununează demersul nostru prin propunerea unui model concret de program pastoral de prevenție și recuperare din dependențe, program ce va fi aplicat în cuprinsul Episcopiei Ortodoxe Române a Spaniei și Portugaliei.

În urma desfășurării muncii de cercetare cu privire la adicție, am ajuns la o serie de concluzii și soluții pe care le propunem mediului eclezial, ele fiind deosebit de necesare. Biserica trebuie să demonstreze în permanență că își desfășoară activitatea acorată în realitățile vieții cotidiene și trebuie să ofere soluții pentru problemele cu care se confruntă inclusiv credincioșii. În acest sens, definirea adicției fără sublinierea elementului spiritual, sărăcește perspectiva asupra acestui fenomen, care cuprinde din ce în ce mai mult lumea de azi și, mai mult decât atât, îl golește de sensul lui profund. Adicția este patima care produce dezordine în toate aspectele vieții, mai ales în cea de familie. De la relația cu Dumnezeu, cu sine însăși, cu familia, prietenii și colegii, cu cei cunoscuți și necunoscuți, totul este afectat. Familia celui dependent, ca un întreg funcțional, începe să se schimbe din interiorul ei, dependentul fiind o parte a întregului care s-a schimbat în comportament, raportare și percepție. Pentru a face față acestor modificări, familia va trebui să se adapteze, dar, din păcate, cele care se schimbă sunt în detrimentul tuturor. Vorbind de „rolurile” jucate de cei care trăiesc lângă o persoană dependentă, se observă că fiecare „personaj” va găsi un mod de supraviețuire și își va modela alegerile în funcție de ceea ce a trăit în propria casă. În mod evident viața unei astfel de persoane va fi influențată de rolul jucat în „povestea vieții”, de felul de gândire, de trăirile, comportamentul și raportarea la lume, la el însuși și la Dumnezeu. Rolul comunității ecleziale – preot și credincioși – este esențial în recuperarea, pe de-o parte a celui dependent, și pe de altă parte a celor din familie.

⁶ Luca 4, 18-21: „Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsați, Și să vestesc anul plăcut Domnului”.

Două aspecte deosebit de importante se referă la faptul că activitățile umane normale, cotidiene, pot evolua printr-o abordare pătimasă până la stadiul de adicții și că dependența este „contagioasă”. Din acest motiv, doar pocăința ca adevărata schimbare a minții poate aduce vindecarea de adicții. Procesul laic de recuperare recomandat pentru vindecarea celor cuprinși de adicții surprinde un evident proces de restructurare a gândirii, a felului de a vedea viața, de a înțelege realitatea, greutățile, eșecurile pe care aceștia le întâmpină. Dar, adevărata schimbare a minții o aduce pocăința, fiind chiar îndemnul cu care Domnul nostru Iisus Hristos Își începe propovăduirea – „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția Cerurilor” (Matei 4, 17). Ea este adevărata schimbare a felului de a înțelege realitatea și a trăi în comuniune vie cu Dumnezeu.

Nu în ultimul rând, metodele de recuperare laice trebuie impregnate de spiritualitate de către cei care le utilizează pentru a contribui la recuperarea integrală a celor dependenți. Recuperarea deplină din adicții nu înseamnă doar vindecarea efectelor vizibile sau învățarea unui comportament echilibrat, indiferent de care ar fi vorba, ci este refacerea legăturii cu Hristos. Dependentul poate ajunge la un echilibru psiho-fizic prin diferite tehnici, și boala să intre în remisie, ceea ce nu este puțin lucru, desigur. Dar, pe noi ne interesează perspectiva veșnică, care este adevărata recuperare, refacerea vieții duhovnicești a celui căzut, reîntoarcerea lui la Tatăl.

Prezentarea consecințelor răsfrânte în viața omului de pe urma adicției nu face altceva decât să arate necesitatea imperioasă de reconsiderare a valorilor din viața noastră. O viață trăită asumat cu Dumnezeu schimbă principiile de viață, înțelegerea lumii, a existenței în sine și de aici ajută sănătății psihice și fizice a omului.